

AVERSS UN REVERSS

Latvijas Bankas biļetens • 2008. gads Nr. 3

ŠAJĀ NUMURĀ

2 UZKRĀJUMI – GALVENAIS INVESTĪCIJU AVOTS AGNESE BIČEVSKA

Pēdējo desmit gadu laikā daudzviet pasaulē ir īpaši aktualizēts jautājums par valsts kopējo uzkrājumu veicināšanu, veidojot arī atbilstošu ekonomisko un sociālo politiku.

4 LATVIJAS UZKRĀJUMU UN INVESTĪCIJU ATTĪSTĪBA AGNESE BIČEVSKA

Investīciju līmeņa kāpums Latvijā pēdējā desmitgadē bijis straujāks par nacionālo uzkrājumu pieaugumu. Taču tie sedz tikai pamatfondu atjaunošanu, un ekonomikas attīstībai nākas arvien vairāk aizņemties. Rezultātā nozīmīgi pieauguši gan ekonomikas ārējie, gan iekšējie riski.

7 MĀJSAIMNIECĪBU UZKRĀJUMI LATVIJĀ KRISTA KALNBĒRZIŅA, ALEKSEJS MEĻIHOVS

Latvijas mājsaimniecības augstāku ieņēmumu periodā palielina savu patēriņu, neuzkrāj, tādējādi palielinot risku, ka zemāku ienākumu posmos dzīves līmenis pazemināsies. Tādējādi tiek pastiprināts tautsaimniecības attīstības svārstīgums.

10 FISKĀLĀS POLITIKAS RISKI KRISTAPS SVĪĶIS, OĻEGS TKAČEVŠ

Stingras fiskālās politikas īstenošana ir priekšnosacījums tautsaimniecības ilgtspējīgai attīstībai un cenu stabilitātes nodrošināšanai. Papildu uzmanību budžeta stāvoklim mudina pievērst arī Eiropā un Latvijā novērojami iedzīvotāju novecošanās procesi.

ĪSZIŅAS

8 Jaunākās monētas.

12 Vēl 90. gadu vidū Slovākija bija tālu no domas par eiro ieviešanu. Kā izdevās veikt ceļu līdz eiro zonai?

12 LATVIJAS BANKAS PADOMĒ

AGNESE BIČEVSKA

*Monetārās politikas
pārvaldes Makroekonomikas
analīzes daļas galvenā
ekonomiste*

UZKRĀJUMI – GALVENAIS INVESTĪCIJU AVOTS

Zems uzkrājumu līmenis ir nevēlama ekonomiskā parādība, jo nenodrošina tautsaimniecības izaugsmei nepieciešamās investīcijas. Līdz ar ekonomikas globalizāciju, vērtējot uzkrājumu un investīciju līmeni valstī, arvien aktuālāka kļūst arī ārējā līdzsvara uzturēšana.

(Turpinājums 2. lpp.)

(Sākums 1. lpp.)

UZKRĀJUMI – GALVENAIS INVESTĪCIJU AVOTS

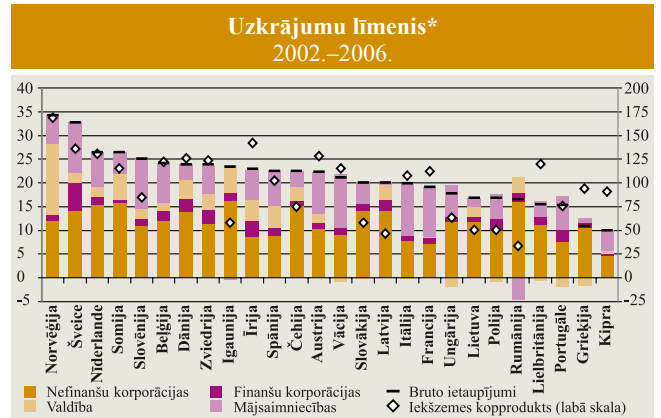
Pēdējo desmit gadu laikā daudzās pasaules valstīs ir īpaši aktualizēts jautājums par kopējo uzkrājumu veicināšanu, veidojot arī atbilstošu ekonomisko un sociālo politiku. Tomēr uzkrājumu un investīciju palielināšana, kā arī pozitīvas uzkrājumu un investīciju starpības (tekošā ārējā saldo) veidošana nav pašmērķis: šajā ziņā valsts politikai būtu jābūt ekonomiski un sociāli pamatotai, ilgtspējīgai, atbilstoši tautsaimniecības attīstības ciklam, – citiem vārdiem, labas izaugsmes laikā jāuzkrāj, lai ekonomikas lejupslīdes periodā ir iespējas to stimulet. Jāņem vērā arī daudzi citi aspekti. No vienas puses, sabalansēta tekošā ārējā saldo veidošanai ir svarīga loma ārējā līdzsvara uzturēšanā un finansiālās ievainojamības risku mazināšanā. No otras puses, uzkrājumu un aizņēmumu izmantošana ieguldījumiem augstākas pievienotās vērtības preču ražošanā un produktivitātes paaugstināšanā rada priekšnosacījumus ieņēmumu kāpumam nākotnē.

Iedzīvotāju vidū nekad nebūs vienprātības par personiskajām vai valsts politikas prioritātēm lēmumos, kas ietekmē ekonomiskos un sociālos procesus: nozaru attīstību, nodarbinātību, ienākumu pārdali (nodokļiem, subsīdijām, pabalstiem, dividendēm), patēriņu, uzkrāšanu, investīcijām, aizņemšanos vai aizdošanu utt. Arī individuālajos lēmumos vienmēr pastāvēs savas prioritātes. Vieni dos priekšroku sava dzīves kvalitātes līmeņa uzlabošanai jau šodien, palielinot savus gala patēriņa izdevumus vai iegādājoties mājokli; citi vēlēšies ieguldīt brīvos vai aizņemtos līdzekļus kādā rūpalā, cerot uz peļņu nākotnē; citi izvēlēšies noguldījumu palielināšanu vecumdienām vai bērnu izglītībai. Visi šie un citi lēmumi ietekmē tautsaimniecības attīstību, turklāt tie skar ne tikai iekšzemes ekonomiku. Līdz ar darbaspēka un kapitāla mobilitātes kāpumu arvien nozīmīgāka kļūst arī saite ar ārējo sektoru. Labāku priekšstatu par valsts galvenajiem tautsaimniecības attīstības virzieniem un ekonomikas dalībnieku uzvedību var gūt, analizējot makroekonomiskos rādītājus dalījumā pa institucionālajiem sektoriem. Šie sektori ir veidoti, ņemot vērā atšķirības ekonomikas dalībnieku uzvedībā (galvenās darbības un funkcijas): finanšu korporācijas (finanšu starpniecība), nefinanšu korporācijas (preču un nefinanšu pakalpojumu ražošana), vispārējā valdība (nacionālā ienākuma un bagātības pārdale), māsaimniecības (gala patēriņš).

Kopējo uzkrājumu¹ jeb bruto ietaupījumu līmeni valstī un ar uzkrāšanu saistītos lēmumus var ietekmēt virkne tiešu vai netiešu faktoru: tautsaimniecības attīstības cikls, rīcībā esošo ienākumu līmenis, uzkrātā bagātība, nepieciešamās investīcijas, nākotnē sagaidāmais ienākumu un cenu līmenis, nefinanšu un finanšu investīciju ienesīgums, valūtas kurss, noguldījumu un aizņēmumu procentu likmes, nodokļi, sociālā attieksme pret uzkrājumiem un tradīcijas, ienākumu sadale, iedzīvotāju dzimuma un vecuma struktūra u.c.

¹ Tā nacionālā izmantojamā ienākuma daļa, ko neizmanto galapatēriņa izdevumiem.

1. attēls

Avots: Eurostat

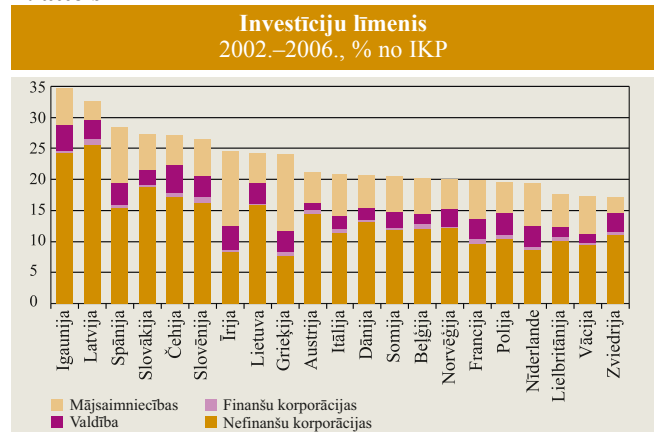
*Bruto ietaupījumi, % no IKP, IKP pēc PPS uz vienu iedzīvotāju, % no ES-27 vidējo, 2002.–2006.

Daudzus no šiem faktoriem lielā mērā ietekmē valsts sociālā un ekonomiskā politika, noteiktos periodos izvirzot konkrētus fiskālās un monetārās politikas mērķus.

Bruto ietaupījumu līmenis Latvijā vidēji apskatāmajā periodā (2002.–2006. gads) veidoja 20.0% pret iekšzemes kopproduktu (IKP), kas salīdzinājumā ar citām Eiropas valstīm ir vidējs līmenis. Tiesa, ļoti strauji augošā privātā patēriņa rezultātā jau 2006. gadā ietaupījumu līmenis Latvijā nozīmīgi saruka, 2007. gadā samazinoties līdz pat 13.6% pret IKP, kas vērtējams kā ļoti zems līmenis.

Pusei no Eiropas valstīm (skat. 1. att.) kopējo uzkrājumu līmeņa izkliede ir salīdzinoši neliela – 5 procentu punktu amplitūdā (19–24% pret IKP). Savukārt, aplūkojot uzkrājumu sadalījumu pa institucionālajiem sektoriem, atšķirības starp valstīm ir visai ievērojamas.

2. attēls

Avots: Eurostat

Apģozības monēta ar ūdensrozi.
Grafiskais dizains – Aleksandrs Čhaidze, ģipša modelis – Laura Medne,
kura ar Latvijas Bankas atbalstu Romā apguva medaļu un monētu izgatavošanas mākslu.
Tirāža ir viens miljons.

Kā redzams 1. un 2. attēlā, valstīs ar zemāku ienākumu līmeni visbiežāk nefinanšu korporāciju bruto ietaupījumi un investīciju (kopējā kapitāla veidošanas) līmenis proporcionāli ir augstāks, savukārt mājsaimniecību ietaupījumu līmenis – zemāks. Piemēram, Rumānijā IKP uz vienu iedzīvotāju vidēji pārskatāmajā periodā bija tikai 34% no ES27 vidējā līmeņa (zemākais rādītājs starp ES dalībvalstīm), un mājsaimniecību uzkrājumi ik gadu nozīmīgi saruka, vienlaikus palielinoties nefinanšu korporāciju ietaupījumiem. Līdzīga aina skatāma arī Baltijas valstīs, kuras uz citu valstu fona izceļas ar īpaši augstu nefinanšu korporāciju kopējā kapitāla veidošanas un neto aizņēmumu līmeni. Tam varētu būt divi galvenie izskaidrojumi:

- Korporatīvo uzkrājumu palielināšana produktīvās kapacitātes paaugstināšanas nolūkā ir īpaši aktuāla valstīm ar zemākiem ienākumiem un valstīm, kas atrodas transformācijas procesā, īpaši, ja ir jāveic nozīmīga un ilgstoša tautsaimniecības pārstrukturizācija. Tā kā šādā situācijā ienākumu līmenis ir salīdzinoši zems un tas nespēj nodrošināt uzkrājumus investīciju uzturēšanai vajadzīgajā līmenī, parasti pastāv nepieciešamība piesaistīt ārvalstu finanšu līdzekļus, kas vismaz īstermiņā rezultējas tekošā konta deficītā.

- Līdz ar pakāpenisku iedzīvotāju ienākumu izlīdzināšanos Eiropas valstu vidū valstīs ar sākotnēji zemāku ienākumu līmeni attiecīgi zemāks ir arī mājsaimniecību gala patēriņa izdevumu līmenis. Kamēr nebūs sasniegts noteikts labklājības līmenis, tikmēr mājsaimniecības vairumā gadījumu vispirms vēlēšies palielināt savu patēriņu, nevis veidot uzkrājumus vecumdienām vai «nebaltai dienai».

Tādēļ likumsakarīgi, ka mājsaimniecību uzkrājumi šajās valstīs ir krietni zemāki nekā valstīs ar salīdzinoši augstiem ienākumiem uz vienu iedzīvotāju.

Papildus varētu minēt vēl citus faktorus, kas var ietekmēt rīcībā esošo ienākumu sadalījumu pa sektoriem, piemēram, nodokļu slogu darba devējam un darba ņēmējam, ienākumu sadalīšanu starp darba devēju un ņēmēju, kur sava loma ir arī arod biedrību darbībai, u.c.

Nacionālo uzkrājumu un iekšzemes investīciju starpība veido tekošā konta pārpalikumu vai deficītu. Citiem vārdiem sakot, ja kopējo uzkrājumu līmenis nav pietiekams, lai realizētu investīciju plānus, tad nākas aizņemties no citām valstīm. Savukārt, ja uzkrājumi ir augstāki, kā nepieciešams nefinanšu investīcijām, tad veidojas finanšu līdzekļu pārpalikums.

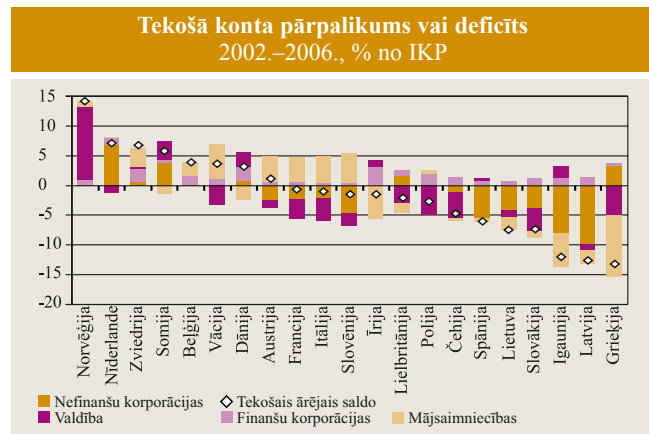
Lielākā daļa Eiropas valstu ir neto aizņēmējas (skat. 3. att.), turklāt sasniedzot ievērojamu tekošā konta deficīta līmeni. Vērts atzīmēt, ka iekšējā un ārējā sektora disproporcijas starp valstīm palielinās. Ekonomisti izsaka pieņēmumus, ka valstu tekošā ārējā saldo straujās izmaiņas atspoguļo finansiālās globalizācijas tendences pasaulē līdz ar pieaugošu kapitāla mobilitāti, piemēram, ārvalstu tiešo investīciju plūsmu veidā.

Latvijas maksājumu bilances tekošā konta deficīts vidēji 2002.–2006. gadā bijis viens no augstākajiem Eiropas valstīs. Nedaudz augstāks tas bija vien Grieķijā. Savukārt straujais Latvijas ārējās tirdzniecības bilances pasliktinājums pēdējos divos gados, tekošā konta deficītam pārsniedzot 20% no IKP, jau 2006. gadā pārliecinoši izvirzījis Latviju «līderpozīcijās» Eiropas valstu vidū. Šī tendence ir turpinājusies – 2008. gadā, pēc Latvijas Bankas aplēsēm, samazinoties līdz 15–16% pret IKP.

Papildu informācijai – agnese.bicevska@bank.lv
Foto – Līga Rutkovska

(Publikācija pilnā variantā lasāma www.bank.lv)

3. attēls

LATVIJAS UZKRĀJUMU UN INVESTĪCIJU ATTĪSTĪBA

AGNESE BIČEVSKA

Makroekonomikas analīzes daļas galvenā ekonomiste

Lai vērtētu pašreizējo situāciju Latvijā – tautsaimniecības attīstību, uzkrājumu un investīciju līmeni, kā arī faktorus, kas to ietekmē, jāaplūko, kā attiecīgie rādītāji mainījušies laika gaitā – no 1995. gada līdz 2007. gadam.

Latvijas bruto ietaupījumu līmenis kopš 1995. gada desmit gadu laikā pakāpeniski palielinājās – no 14.6% līdz 21.8% pret IKP 2005. gadā. Savukārt nākamajos divos gados ļoti strauji augošais privātais patēriņš (2006. gadā reālais kāpums sasniedza 21.2% un 2007. gada pirmajā pusē – 23.3%) noteica strauju uzkrājumu līmeņa samazinājumu, tam sarūkot līdz pat 13.6% pret IKP.

Kopējā kapitāla veidošanas līmenis Latvijā ir ļoti augsts – pēdējā desmitgadē tā kāpums bijis straujāks par nacionālo uzkrājumu pieaugumu. Ja 1995. gadā uzkrājumi sedza 97.5% no investīcijām, tad 2007. gadā – tikai 37.3%. Tā rezultātā Latvijas tekošais ārējais saldo jau ilgstoši ir negatīvs un pēdējos gados tekošā konta deficīts palielinājās īpaši strauji. No vienas puses, augstais kopējo investīciju līmenis Latvijā būtu vērtējams pozitīvi, jo tas ir nepieciešams kapitāla atjaunošanai, ražošanas paplašināšanai un diversificēšanai, pārejai no darbietilpīgas uz zināšanu ietilpīgu ekonomiku, kā arī produktivitātes paaugstināšanai, tādējādi noris dabiska konverģence uz augstāku kapitāla līmeni. No otras puses, ilgstoši negatīvais maksājumu bilances tekošā konta deficīts pastiprina valsts ekonomikas ievainojamības riskus.

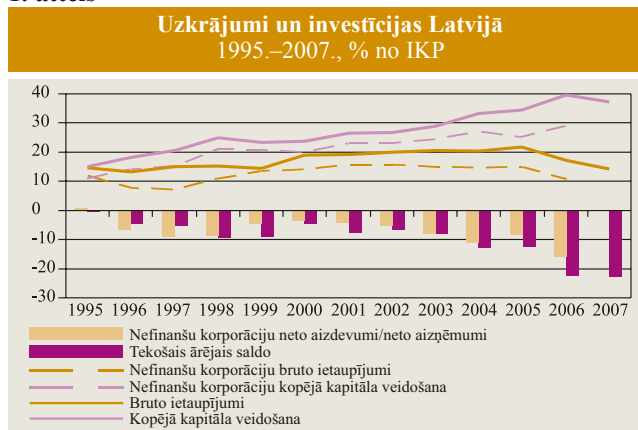
Raugoties no institucionālo sektoru viedokļa, starp Latvijas tekošā ārējā saldo un nefinanšu korporāciju neto aizdevumu/aizņēmumu izmaiņām ir ļoti cieša sakarība (skat. 1. att.). Tas nozīmē, ka izmaiņas uzkrājumos un investīcijās, kā arī to starpība Latvijā galvenokārt ir atkarīgas no izmaiņām nefinanšu korporāciju rādītājos, tos veidojošajām sastāvdaļām un ietekmējošajiem faktoriem. Kā rāda OECD pētījumi¹, šādas kopsakarības vērojamas lielākajā daļā pasaules valstu. Savukārt starp mājāsaimniecību un nefinanšu uzņēmumu neto aizņēmumu izmaiņām nav izteiktu kopsakarību, no kā var secināt, ka arī uzkrājumu un investīciju lēmumus noteicošie faktori vai to ietekme ir atšķirīgi. Finanšu un vispārējās valdības sektori veic finanšu starpniecību un nacionālā ienākuma pārdali, un šo sektoru darbību nosaka arī citi uzvedības motīvi.

Kopējā ekonomika un nefinanšu korporācijas

Ja vērtē kopējo uzkrājumu līmeni un investīciju finansējuma avotus, tad jāteic, ka nacionālie uzkrājumi šobrīd praktiski

¹ OECD Economic Outlook: No. 82 - December 2007.

1. attēls

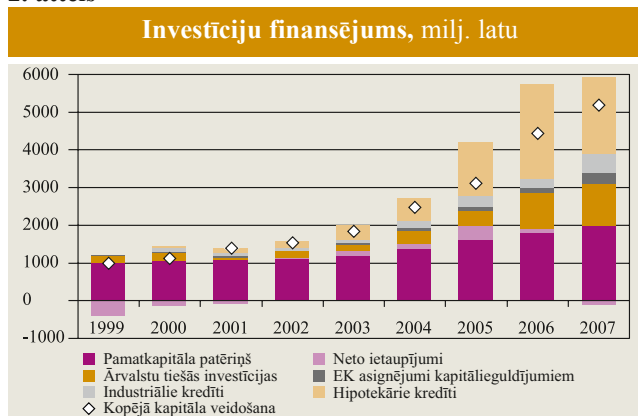

sedz tikai pamatfondu atjaunošanu, savukārt uzņēmumu attīstībai ietaupījumu nepietiek un nākas aizņemties. Par to liecina ļoti zems vai dažos periodos pat negatīvais neto ietaupījumu (bruto ietaupījumi bez pamatkapitāla patēriņa jeb amortizācijas atskaitījumiem) līmenis (skat. 2. att.).

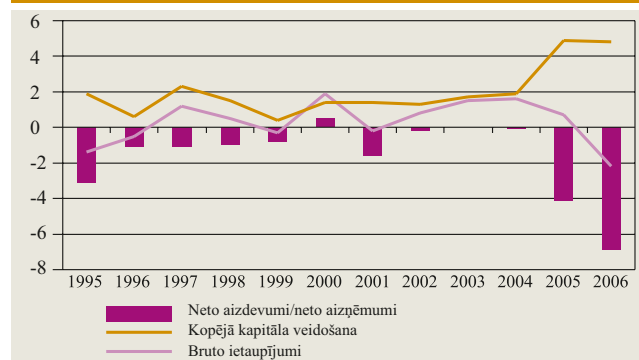
Runājot par citiem finansējuma avotiem, kas ietekmēja kopējā kapitāla veidošanas līmeni Latvijā, jāmin starptautiskais kapitāls: ES fondu līdzekļi, ārvalstu tiešās investīcijas Latvijā, kā arī iekšzemes banku piesaisītājs finansējums – galvenokārt no mātesbankām ārvalstīs. Starptautiskā kapitāla ieplūdi veicināja zemākas resursu izmaksas (īpaši darbaspēka), salīdzinoši stabila, droša un labvēlīga uzņēmējdarbības vide, kur sava loma ir arī daļībai ES un NATO, kā arī turpmākas straujas tautsaimniecības izaugsmes gaidas.

Ārvalstu tiešās investīcijas Latvijā 2006. gadā un 2007. gadā vidēji palielinājās par vairāk nekā vienu miljardu latu. Vēl straujāk pieauga iekšzemes komercbanku piesaisītājs finansējums no mātesbankām un sindicētie aizņēmumi no nerezidentu bankām, kas ekonomikā nonāca galvenokārt caur hipotēku kredītiem (skat. 2. att.). Kredītēšanas straujo attīstību

2. attēls

Mājsaimniecību uzkrājumi un investīcijas, % no IKP

Avots: Eurostat

Krīžu gados (banku krīze 1995. gadā un Krievijas finanšu krīze 1998. gada beigās/1999. gada sākumā) uzkrājumu līmenis Latvijā bija negatīvs. Neskatoties uz rīcībā esošo ienākumu samazinājumu šajos periodos, mājsaimniecības centās saglabāt patēriņu iepriekšējā līmenī, izmantojot iepriekšējo periodu uzkrājumus un/vai aizņēmumus. Piedevām, finanšu sistēmas nestabilitātes dēļ iedzīvotāji vairījās veidot uzkrājumus.

Kopumā jāsecina, ja līdz 2005. gadam iedzīvotāju uzkrāšanas paradumiem bija vairāk vai mazāk precīklisks raksturs, tad pēdējos gados – vairāk procikliska, jo augstā inflācija, dinamiskā kreditēšanas attīstība un pārlieku optimistiskās ienākumu prognozes provocēja patēriņa kāpumu un attiecīgi uzkrājumu sarukumu. Tas nozīmē, ka iedzīvotāji ienākumu pieauguma apstākļos neveidoja uzkrājumus «nebaltai dienai», bet tieši pretēji – pateicoties aizņēmumiem, tērēja vairāk, nekā nopelnīja.

Ļoti strauji augošais privātais patēriņš noteica strauju iedzīvotāju ietaupījumu samazināšanos, kas vienlaikus ar privāto investīciju pieaugumu būtiski palielināja mājsaimniecību neto aizņemšanos – 2006. gadā tā veidoja gandrīz 7 procentu punktus no tekošā konta deficīta (skat. 3. att.). Mājsaimniecību parāda kāpumu stimulēja kredītu pieejamība, masveidīgas finanšu korporāciju reklāmas kampaņas, ko veicināja komercbanku cīņa par tirgus daļām, nepietiekams dzīvojamais fonds, patērētāju konfidences jeb patērētāju noskaņojuma indeksa kāpums un negatīvās reālās procentu likmes u.c. faktori. Parāda līmenis stabilizējās tikai 2007. gada otrajā pusē līdz ar kreditēšanas ierobežojumiem un patērētāju konfidences kritumu. Līdzās nefinanšu investīcijām (mājsaimniecību nefinanšu aktīvus galvenokārt veido mājokļi) mājsaimniecībām ir iespējas savus uzkrājumus izlietot finanšu investīcijām, turklāt finanšu aktīvi ir salīdzinoši likvīdāki un ļauj vairāk diversificēt riskus.

Mājsaimniecību finanšu aktīvu līmenis Latvijā ir daudz zemāks nekā vidēji ES dalībvalstīs, kas liecina par visai vāju mājsaimniecību interesi un, iespējams, arī nepietiekamu izpratni par piedāvātajiem finanšu instrumentiem pasaulē. Nelielās intereses galvenais iemesls varētu būt salīdzinoši zemais populārāko finanšu instrumentu ienesīgums uz augstās inflācijas fona (iepriem nefinanšu aktīvu straujajam vērtības palielinājumam nekustamā īpašuma cenu kāpuma dēļ) un salīdzinoši kūtrs šo instrumentu piedāvājums.

² Privātā patēriņa palielinājumu ietekmē gan patēriņa, gan hipotēku kredīti. Piemēram, ja hipotēku kredīts izlietots mājokļa būvniecībai vai kapitālajam remontam, palielinās faktiskās vai nosacītās īres maksas (starptautiskās salīdzināmības nolūkā tiek aprēķinātas nosacītās īres maksas par īpašnieka apdzīvotām dzīvesvietām). Otrās, daļa no kopējā mājsaimniecību parāda procentu maksājumiem ir gala patēriņa izdevumu sastāvdaļa, daļa – veido neto īpašuma ienākumus, kas samazina rīcībā esošos ienākumus. Trešais, nereti no hipotēku kredītiem tiek finansēta arī patēriņa preču (mēbeļu, sadzīves tehnikas, automašīnu) iegāde.

veicināja plašāka kredītu pieejamība, ilgstoši negatīvās reālās kredītu procentu likmes, nekustamā īpašuma cenu kāpums.

Tā kā hipotēku un industriālie kredīti tiek izsniegti ne tikai ēku būvniecībai, kapitālpreču importam vai pamatlīdzekļu atjaunošanai, bet arī nekustamā īpašuma vai citu pamatlīdzekļu iegādei, tad šo darījumu rezultātā notiek tikai īpašumtiesību maiņa, bet neizmainās kopējais kapitāls. Tātad tikai daļa no šo kredītu apjoma veido finansējumu kopējām nefinanšu investīcijām. Daļa no izsniegto kredītu apjoma var palielināt finanšu aktīvus vai tikt novirzīta patēriņam. Piemēram, mājokļa būvniecības gadījumā kredīta ņēmējs var finansējumu izlietot pakāpeniski. Savukārt pamatlīdzekļu pirkšanas vai pārdošanas gadījumā palielināsies pārdevēja finanšu aktīvi, kurus viņš var izlietot pēc saviem ieskatiem – patēriņam, investīcijām, noguldījumiem utt. Arī ārvalstu tiešās investīcijas ne vienmēr var tiešā veidā uzskatīt par kopējo investīciju finansējumu, jo tās veido ne tikai jaunradīti nefinanšu aktīvi (piemēram, uzcelta rūpnīca), bet arī kapitāla daļu pārpirkšana, nerezidentam iegādājoties tās no rezidenta.

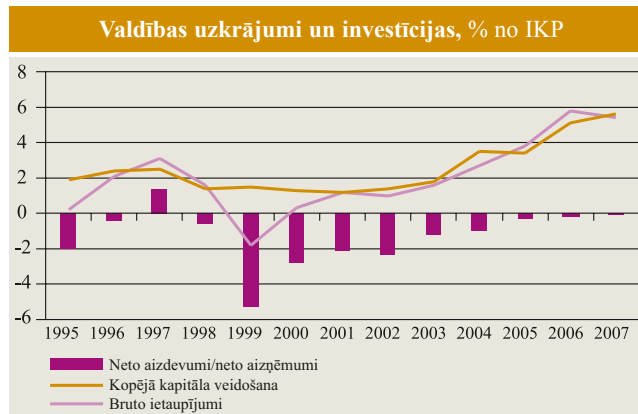
Ekonomikas straujo augšupeju pēdējos gados galvenokārt veicināja iekšzemes pieprasījums, kas stimulēja arī straujāku investīciju kāpumu uz iekšzemes pieprasījumu orientētajās nozarēs, īpaši – darbībā ar nekustamo īpašumu un būvniecībā. Kaut arī apjoma ziņā visvairāk tiek investēts galvenajā eksportējošajā nozarē – apstrādes rūpniecībā, tomēr šo ieguldījumu īpatsvars kopējās investīcijās ir samērā zems salīdzinājumā ar citām Eiropas valstīm. Turklāt vairāk nekā puse no šiem līdzekļiem ir ieguldīta pārtikas un koksnes ražošanā – nosacīti zemo tehnoloģiju nozarēs, kur ražo produkciju ar salīdzinoši nelielu pievienoto vērtību. Šī nelabvēlīgā investīciju nozaru struktūra un zemā produktivitāte ir viens no galvenajiem Latvijas tautsaimniecības attīstības kavēkļiem.

Mājsaimniecības

Līdz ar ienākumu konvergenci Eiropas Savienības dalībvalstu starpā strauji palielinājās arī mājsaimniecību rīcībā esošie ienākumi. To noteica vidējās darba algas, nodarbinātības, ārvalstīs strādājošo rezidentu saņemtā atalgojuma, kā arī izmaksāto sociālo pabalstu apjoma pieaugums. Atbilstoši ienākumu palielinājumam patērētāji kāpināja arī savus patēriņa izdevumus, turklāt tēriņu pieaugumu nozīmīgi paaugstināja arī aizņemto līdzekļu izmantošana².

Vairāki faktori pēdējos gados vēl papildus stimulēja privāto patēriņu: patēriņa cenu pieauguma gaidas, iedzīvotāju nefinanšu aktīvu vērtības palielinājums, kā arī straujās tautsaimniecības izaugsmes radītais optimistiskais noskaņojums, kas cilvēkos varēja provocēt maldīgus priekšstatus par savu nākotnes ienākumu un nefinanšu aktīvu vērtības potenciālo pieaugumu.

4. attēls

Avots: Eurostat

Savukārt par zināšanu trūkumu un neuzticību finanšu darījumiem liecina augstie mājsaimniecību skaidras naudas uzkrājumi. Tiesa, skaidras naudas uzkrājumi daļēji varētu būt saistīti arī ar «ēnu» ekonomiku. Interesi par finanšu instrumentiem var veicināt gan plašāks piedāvājums, gan augstāks ienesīgums, gan atsevišķi fiskālās politikas instrumenti. Piemēram, 2007. gada pirmajā pusē finanšu korporācijas uzsāka aktīvākas finanšu aktīvu uzkrāšanas veidu reklāmas kampaņas, piemēram, piedāvājot iedzīvotājiem iespēju izvietot savus brīvos līdzekļus ieguldījumu fondos ar daudzkārt augstāku ienesīgumu nekā depozītiem. Tā kā augstās inflācijas dēļ noguldījumu reālās procentu likmes bija negatīvas, tad šis piedāvājums veicināja strauju ieguldījumu investīciju fondos kāpumu. Interesi papildus stimulēja arī valsts nodokļu politika, – veicot iemaksas privātajos pensiju fondos, uzkrājot šajā apdrošināšanā vai ieguldījumu fondos un slēdzot līgumus vismaz uz 5 gadiem, ir iespēja saņemt 25% ienākuma nodokļa atmaksu no ieguldītās summas.

Neskatoties uz finanšu instrumentu popularitātes pieaugumu, noguldījumi bankās joprojām ir galvenais brīvo finanšu līdzekļu uzkrāšanas veids. Tomēr noguldījumu palielinājums pēdējos gados galvenokārt bija saistīts ar kredītēšanas kāpumu, ko daļēji apliecina arī īstermiņa pieprasījuma noguldījumu augstais īpatsvars, kas veidoja vairāk par pusi no kopējiem noguldījumiem, un līdz ar kredītēšanas ierobežojumiem 2007. gadā krietni saruka. Šādu kopējo noguldījumu kāpumu uz parāda palielinājuma rēķina nevar uzskatīt par uzkrājumu pieaugumu, kā nereti to kļūdaini interpretē. Tas var radīt maldīgu priekšstatu par iedzīvotāju uzkrāšanas paradumu izmaiņām. Turklāt pēdējos gados kredītu pieauguma tempi bija daudz straujāki nekā depozītu pieaugums, līdz ar to noguldījumu kāpums nav uzlabojis mājsaimniecību finanšu stabilitāti. Šajā ziņā pozitīvas izmaiņas bija vērojamas tikai kopš 2007. gada nogales, kad mājsaimniecības ierobežoja savus tēriņus un palielināja ietaupījumus. Tā kā mājsaimniecību uzvedība arvien ir procikliska, tad šādai rīcībai ir arī negatīvs aspekts – privātā patēriņa ierobežošana pastiprina nepietiekama pieprasījuma problēmas, kas var izraisīt vēl straujāku tautsaimniecības lejupslīdi.

Finanšu korporācijas un vispārējā valdība

Tā kā ekonomikā visi sektori ir savstarpēji saistīti, tad pat brīva tirgus ekonomikas apstākļos finanšu sektoram (ieskaitot Centrālo banku) un valdībai ir iespējas gan tiešā, gan netiešā veidā ietekmēt tautsaimniecības attīstību. Tiešā ietekme galvenokārt saistīta ar finanšu korporāciju un valdības lēmumiem attiecībā uz saviem uzkrājumiem un investīcijām, piemēram,

ēku būvniecību. Savukārt netiešā ietekme saistīta ar monetāro un fiskālo politiku.

Fiksēta valūtas kursa apstākļos rezervju prasības ir arī viens no nedaudzajiem monetārās politikas instrumentiem, kas var veicināt vai ierobežot kredītēšanu, tādēļ, atbilstoši norisēm ekonomikā un banku sistēmas attīstībai, Latvijas Banka maina rezervju normu – ekonomikas straujas izaugsmes posmā rezervju prasību norma tika paaugstināta, savukārt ekonomikas attīstības cikla lejupslīde mudināja prasību normu samazināt. Līdzīgi tika izmantoti arī citi monetārās politikas instrumenti, piemēram, Latvijas Bankas noteiktās refinansēšanas likmes, kas straujas izaugsmes laikā tika paaugstinātas, lai mazinātu kredītēšanas attīstības tempus un veicinātu noguldījumu piesaisti.

Vispārējās valdības bruto ietaupījumi Latvijā pēdējos gados nozīmīgi palielinājās, tomēr, kā redzams 4. attēlā, tas ir bijis saistīts ar valsts investīciju plāniem, nevis valsts budžeta pārpalikuma veidošanu. Lai arī nevar noliegt kapitāla atjaunošanas un infrastruktūras uzlabošanas nepieciešamību, tomēr, no ilgtspējīgas ekonomiskās attīstības viedokļa, strauji augošas tautsaimniecības apstākļos būtu jāveido valsts konsolidētā kopbudžeta finansiālās bilances pārpalikums un jāizvairās no procikliskas fiskālās politikas, mazinot ārējos riskus (tekošā konta deficītu) un iekšējos riskus (spriedzi darbaspēka tirgū un augšupvērsto inflācijas spiedienu), kā arī veidojot uzkrājumus ekonomikas lejupslīdes periodam.

Secinājumi

Kopējie uzkrājumi Latvijā, salīdzinot ar citām Eiropas valstīm, vidējā pārskata periodā ir bijuši vidējā līmenī, savukārt investīciju līmenis – pat viens no augstākajiem. Šie kopējie rādītāji it kā rada pozitīvu iespaidu par Latvijas ekonomiku. Tomēr, ja veic detalizētu analīzi pa sektoriem, nozarēm un šo rādītāju komponentēm, tad aina vairs nav tik iepriecinoša. Nacionālie uzkrājumi praktiski sedz tikai pamatfondu atjaunošanu, un ekonomikas attīstībai nākas arvien vairāk aizņemties. Investīciju nozaru struktūra ir pārāk maz orientēta uz augstākās pievienotās vērtības radīšanu un eksporta veicināšanu. Pēdējos gados esam saimniekojuši īpaši nepārdomāti, tā rezultātā nozīmīgi pieauguši gan ekonomikas ārējie, gan iekšējie riski.

Papildu informācijai – agnese.bicevska@bank.lv

(Publikācija pilnā variantā lasāma www.bank.lv)

MĀJSAIMNIECĪBU UZKRĀJUMI LATVIJĀ

KRISTA KALNBĒRZIŅA

*Makroekonomikas analīzes
daļas vecākā ekonomiste*

ALEKSEJS MEĻIHOVS

*Monētārās izpētes un
prognozēšanas daļas
galvenais ekonometrists*

Latvijas mājsaimniecības tā vietā, lai augstāku ieņēmumu periodā veidotu uzkrājumus, palielina savu patēriņu, tādējādi palielinot arī risku, ka zemāku ienākumu posmos dzīves līmenis pazemināsies. Tādējādi tiek pastiprināts tautsaimniecības attīstības svārstīgums.

Salīdzinot ar citām Eiropas valstīm, Baltijas valstis izceļas ar ļoti zemu mājsaimniecību uzkrājumu līmeni. 2006. gadā Latvija un Igaunija bija vienīgās Eiropas valstis, kurās mājsaimniecību uzkrājumu līmenis bija negatīvs. Ņemot vērā pašreizējo situāciju tautsaimniecībā, kad ekonomiskā aktivitāte Latvijā ir būtiski samazinājusies, bet inflācijas līmenis joprojām ir augsts, uzkrājumiem ir liela nozīme, lai nodrošinātu stabili dzīves līmeni mājsaimniecībai. Tāpēc ir svarīgi apzināt, kādi tām ir uzkrājumu paradumi, lai nepieciešamības gadījumā varētu ietekmēt mājsaimniecību uzkrāšanas kultūru.

Raksta autori šogad veica pētījumu par Latvijas mājsaimniecību uzkrājumu noteicošajiem faktoriem, kas balstīts uz Mājsaimniecību budžeta apsekojumu¹ 2005. un 2006. gada mikrodatiem, kas bija pēdējie pieejamie dati pētījuma laikā. Šajā rakstā atspoguļoti galvenie pētījuma rezultāti, jo tie uzskatāmi parāda tendences, kas turpinājās arī 2007. gadā. Par to liecina šā gada jūlijā Centrālās statistikas pārvaldes apkopotie dati par mājsaimniecību budžetu – patēriņa izdevumi 2007. gadā pieauga arvien straujākos tempos.

Apsekojumi – bagāts informācijas avots

Mājsaimniecību budžeta apsekojumi ir unikāls un bagāts informācijas avots par Latvijas mikroekonomisko vidi. Tie ietver detalizētu informāciju par konkrētām mājsaimniecībām dažādos griezumos – pēc demogrāfiskā sastāva, dzīvesvietas un apstākļiem, ienākuma un patēriņa izdevumu aspekta u.c. Tomēr tiem piemīt arī šāda veida apsekojumiem raksturīgi trūkumi:

- mājsaimniecību budžeta apsekojums neaptver visu tautsaimniecību, bet tikai noteiktu izlasi, un tajā ļoti vāji ir pārstāvēts sabiedrības bagātākais slānis, jo turīgiem cilvēkiem ir daudz mazāka vēlme piedalīties apsekojumos. Tā kā atsevišķu mājsaimniecību datu vispārināšanai par visu Latvijas tautsaimniecību tiek izmantoti statistiskie svāri, kas balstās tikai uz demogrāfijas aspektu, visticamāk, gala rezultāti nepilnīgi atspoguļo kopējos mājsaimniecību ienākumus un izdevumus, kā arī to struktūru;
- cita problēma – respondentu patiesums un rūpīgums, aizpildot anketas un atbildot uz jautājumiem. Īpaši liels risks saistīts ar respondentu patiesumu, atbildot uz jautājumiem par ienākuma līmeni. Parasti respondenti vairās atklāj savus ienākumus, kaut arī datu konfidencialitāte tiek garantēta.

¹ Mājsaimniecību budžeta apsekojumus veic un apkopo CSP.

Jaunākās monētas

Monētas
Dziesmu svētki
averss

Monētas
Dziesmu svētki
reverss

Sudraba jubilejas un piemiņas monēta Dziesmu svētki apgrozībā tika laista maijā, bet jūlijā – tās līdziniece vara un niķeļa sakausējumā (grafiskais dizains – Arvīds Priedīte, ģipša modelis – Ligita Franckeviča). Latvijas XXIV Vispārējo dziesmu svētku un XIV deju svētku gadā tapušajā monētā fiksēta dziesma – garīgās kultūras izpausmes veids, kam bijusi sevišķa nozīme nacionālajā atmodā un valstiskuma iegūšanā un atgūšanā.

Monētas
Limbaži
reverss

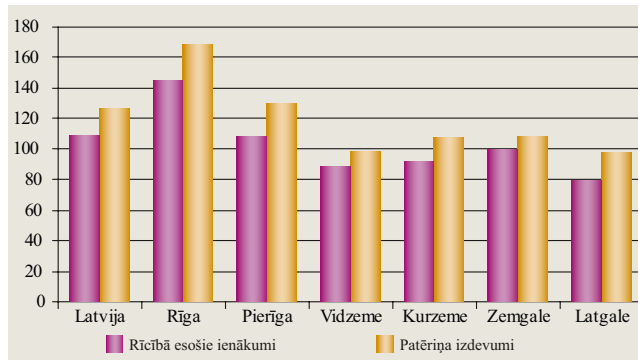

Monētas
Limbaži
averss

Limbažiem veltītā sudraba monēta starptautiskās monētu programmas «Hanzas pilsētas» apgrozībā nonāca jūlijā. Pilsēta šogad svin 785. jubileju (grafiskais dizains – Gunārs Krollis, ģipša modelis – Jānis Strupulis). Limbaži bija viena no Rīgas arhibīskapa rezidencēm, pilsētas tiesības ieguva 1385. gadā un 14. gs. kļuva arī par Hanzas savienības locekli.

1. attēls

Rīcībā esošie ienākumi un patēriņa izdevumi
uz vienu mājsaimniecības locekli, 2005., mēnesī, latos

Avots: CSP apsekojums "Mājsaimniecības budžets 2005. gadā"

Neskatoties uz minētajiem trūkumiem, mājsaimniecību budžeta apsekojumi tomēr sniedz unikālu un bagātu informāciju par Latvijas mikroekonomisko vidi. Tas ir vienīgais datu avots, kas dod iespēju detalizēti analizēt mājsaimniecības ekonomisko uzvedību mikrolīmenī. Balstoties uz šo avotu, tiek aprēķināts, piemēram, tāds statistikai nepieciešams rādītājs kā patēriņa cenu indeksa grozs, ko izmanto inflācijas aprēķinos.

Pēc mājsaimniecību budžeta apsekojuma rezultātiem 2005. gadā vidējais mājsaimniecības lielums Latvijā bija 2.55 cilvēki, vidējais ienākumu līmenis uz vienu mājsaimniecības locekli – 110 latu mēnesī, vidējais patēriņa līmenis – 128 latu mēnesī. Apsekojuma dati liecina, ka 2005. gadā mājsaimniecības vidēji tērēja vairāk, nekā pelnīja. Tātad mājsaimniecību uzkrājumi šajā periodā bija negatīvi, ko atspoguļo arī makroekonomiskie dati.

1. attēlā redzamie dati liecina, ka 2005. gadā Latvijā vislielākie rīcībā esošie ienākumi uz vienu mājsaimniecības locekli bija Rīgā (146.12 latu) un arī patēriņa izdevumu līmenis bija visaugstākais – 170.04 latu. Arī vislielākā ienākumu un izdevumu starpība bija vērojama tieši Rīgā – tur mājsaimniecības locekļa patēriņš vidēji pārsniedza ienākumus par 23.92 latiem mēnesī. Latgales reģionā mājsaimniecības ir vidēji mazāk turīgas. 2005. gadā vidēji vislabāk sabalansēti mājsaimniecības budžeta ienākumi un izdevumi bija Zemgales reģionā (patēriņš pārsniedza ienākumus tikai par 8.33 latiem).

Pastiprina tautsaimniecības attīstības svārstīgumu

Rezultāti, kas balstās uz ekonometrisko modeli, apliecināja faktu, kas liekas loģisks arī tūri intuitīvi – jo lielāki ir ienākumi

uz vienu mājsaimniecības locekli, jo vairāk mājsaimniecība uzkrāj. No otras puses, minimāli nepieciešamie ienākumi, kas ir vajadzīgi, lai cilvēki neuzskatītu, ka ir trūcīgi, mazina iespējas uzkrāt. Šis rezultāts atspoguļo mājsaimniecību prasības pēc augstākas dzīves kvalitātes. Mājsaimniecības, kur cilvēki ieguvuši augstāko vai vidējo izglītību, vidēji patērē vairāk nekā zemāku izglītību ieguvušie. Visticamāk, cilvēki ar relatīvi augstāku izglītības līmeni darba tirgū jūtas pārliecinātāki, viņi tā necenšas nodrošināties pret darba zaudēšanu vai ilglaicīgu bezdarbu un ar to saistīto ienākumu zaudēšanu.

Būtiski uzkrājumus ietekmē lieli pirkumi. Piemēram, mājsaimniecības īpašumā esoša automašīna ietekmē uzkrājumu paradumus visās ienākumu grupās, mazinot iespējas uzkrāt.

Pētījuma rezultāti rāda – jo vecāks ir mājsaimniecības galvenais pelnītājs, jo pieaug tieksme uzkrāt. Bērnu skaits nozīmīgs ir tikai Latvijas mājsaimniecībās ar zemiem ienākumiem un negatīvi ietekmē uzkrāšanas paradumus, palielinot mājsaimniecības tēriņus par 3% par katru bērnu. Mājsaimniecībām, kas atrodas pilsētā, uzkrājumu līmenis ir zemāks – tās tērē par 5.7% vairāk nekā mājsaimniecības laukos. Runājot par reģionālām atšķirībām, pētījuma rezultāti rāda, ka iedzīvotāji ārpus Rīgas uzkrāj vairāk. Salīdzinājumā ar pārējiem reģioniem Rīgā mājsaimniecības 2005. un 2006. gadā tērēja par 8.1–17.5% vairāk, un šis rezultāts ir stabilāks mājsaimniecībās ar augstiem ienākumiem.

Būtiski uzkrājumus ietekmē lieli pirkumi. Piemēram, mājsaimniecības īpašumā esoša automašīna būtiski ietekmē uzkrājumu paradumus visās ienākumu grupās, mazinot iespējas uzkrāt. Īpaši izteikts tas ir mazāk turīgo mājsaimniecību grupās. Latvijā jaunas automašīnas iegāde palielina māj-

saimniecības tēriņus līdz pat 70%, nozīmīgi mazinot mājsaimniecību iespējas uzkrāt un paaugstinot mājsaimniecību ievainojamību personīgu satricinājumu gadījumā vai situācijā, kad ekonomikā novērojamas negatīvas attīstības tendences. Tāpēc mājsaimniecībām būtu ļoti rūpīgi jāplāno šāda veida pirkumi, lai neapdraudētu savu maksātspēju nākotnē.

Uzlabojoties ekonomiskajai situācijai, mājsaimniecībām Latvijā ir tendence samazināt uzkrājumu daudzumu, bet, izjutot savas ekonomiskās situācijas pasliktināšanos, mājsaimniecības tiecas mazināt patēriņa izdevumus. Ekonomiskajai situācijai uzlabojoties, 2005. un 2006. gadā mājsaimniecības vidēji Latvijā tērēja par 9.9% vairāk, bet tās mājsaimniecības, kurām ekonomiskā situācija pasliktinājās, vidēji samazināja tēriņus par 3.9%.

Analizējot oficiāli pieejamos datus, tie uzskatāmi parāda, ka mājsaimniecības Latvijā tā vietā, lai augstāku ieņēmumu periodā veidotu uzkrājumus, palielina savu patēriņu, tādējādi palielinot risku, ka zemāku ienākumu posmos dzīves līmenis kritīsies. Tādējādi mājsaimniecību uzkrāšanas paradumi Latvijā neveicina sabalansētu jeb izlīdzinātu patēriņu dažādos ekonomikas cikliskas attīstības posmos, bet pastiprina tautsaimniecības attīstības svārstīgumu. Ņemot to vērā, valsts budžeta politikai jābūt izteikti precikliskai, lai būtu iespējams koriģēt mājsaimniecību uzvedības negatīvo ietekmi uz ekonomikas attīstību.

Pašlaik, kad ekonomiskā aktivitāte Latvijā ir būtiski samazinājusies, bet inflācijas līmenis pagaidām ir augsts, var gaidīt, ka arvien vairāk mājsaimniecību sāks pesimistiskāk vērtēt savu ekonomisko situāciju un tāpēc mazināt patēriņu, atstājot vairāk līdzekļu uzkrājumu veikšanai.

*Papildu informācijai – aleksejs.melihovs@bank.lv
Foto – Aleksejs Melihovs, Valdis Semjonovs,
Latvijas Bankas arhīvs*

FISKĀLĀS POLITIKAS RISKI

KRISTAPS SVĪĶIS
Monetārās politikas
pārvaldes ekonomists

OĻEGS TKAČEVŠ
Monetārās politikas
pārvaldes vecākais
ekonomists

Cikla svārstības pastiprinošā fiskālā politika bija viens no faktoriem, kas veicinājis makroekonomikas iekšējo un ārējo nestabilitāti.

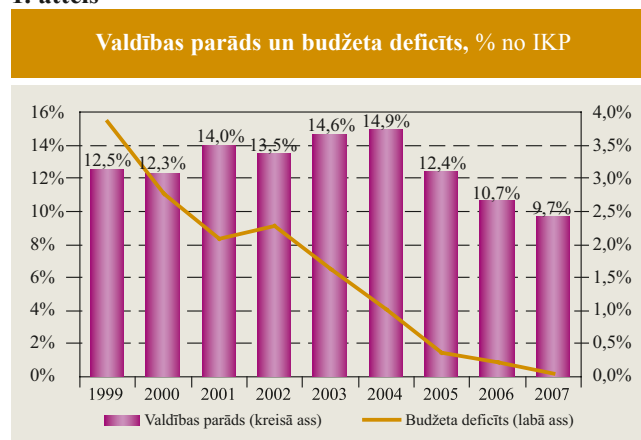
Ievads

Fiskālā politika ir jēdziens, ko vienkāršāk varētu skaidrot kā valsts finanšu pārvaldi, kurā ietilpst gan nodokļu ieņēmumu un izdevumu politika, parāda vadības politika un citu valdības rīcībā esošo instrumentu pielietojums, kas saistīts ar valsts finansēm. Izmantojot šo instrumentu kopumu, valdībai iespējams veikt korekcijas tās izdevumu apmēros un nodokļu politikā, lai uzraudzītu un virzītu nacionālo ekonomiku vēlamajā gultnē. Līdz ar to stingra un ekonomiskajai situācijai atbilstoša fiskālā politika ir ļoti svarīgs priekšnosacījums, lai panāktu ilgtspējīgu tautsaimniecības attīstību un cenu stabilitāti. Papildu uzmanību budžeta stāvoklim liek pievērst arī Eiropā un Latvijā novērojami iedzīvotāju novecošanās procesi. Eiropas Savienībā (ES) izstrādātajos fiskālās politikas noteikumos tiek definētas valsts budžeta deficīta un valdības parāda kritiskās vērtības (attiecīgi – 3% un 60% no IKP), kuras pārsniedzot, pret attiecīgo valsti tiek uzsākta pārmērīga deficīta procedūra. Liela nozīme ir cikliski koriģētajai budžeta bilancei¹, kurai jāasaskan ar ES noteikumos definēto vidējā termiņa mērķi (MTO): katrai ES dalībvalstij ir jānodrošina budžeta cikliski koriģētā bilance robežās no -1% (no IKP) līdz sabalansētam vai pārpalikuma stāvoklim.

Valsts parādu noteicošie faktori

Kā redzams 1. attēlā, iepriekšējos gados Latvijas valsts budžeta deficīts ir ievērojami samazinājies, līdz 2007. gads tika noslēgts ar sabalansētu budžetu. Valdības parāds 2007. gadā bija 9,7% no IKP, t.i., par 5,2 procentu punktiem mazāk nekā 2004. gadā,

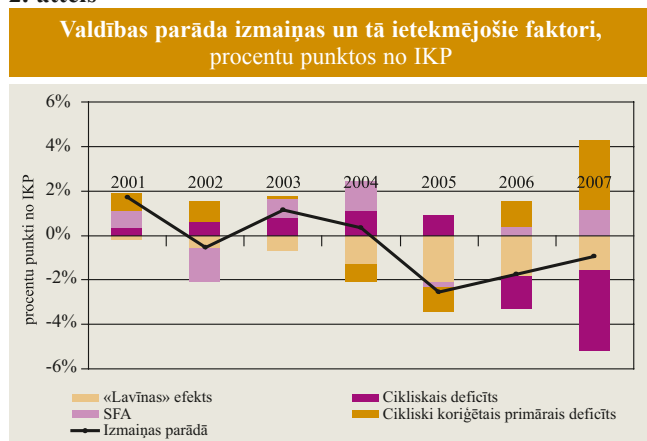
1. attēls

Avots: Eurostat, Finanšu un kapitāla tirgus komisija, Latvijas Banka

¹ Tā ir valsts budžeta bilances komponente, kas paliek pēc tautsaimniecības attīstības cikla efekta atdalīšanas (skat. Grundīza, Sigita, Stikuts, Dainis, Tkačevs, Oļegs. «Latvijas valsts konsolidētā kopbudžeta cikliski koriģētā bilance». Rīga: Latvijas Banka, 2005. Pētījums 5/2005).

2. attēls

kad tas sasniedza maksimumu pēdējo desmit gadu laikā. Lai arī valdības parāda un budžeta deficīta lejupvērstā dinamika vedina secināt, ka pēdējos gados tikusi īstenota ierobežojošā fiskālā politika, tādējādi uzlabojot valdības parāda attiecību pret IKP, šādas likumsakarības apstiprināšana būtu pāragra, jo, izpētot valdības parāda noteicošo faktoru strukturālo sadalījumu, atklājas to īslaicīgā ietekme uz parāda samazinājumu (skat. 2. attēlu).

Lai saprastu, kas ietekmē valdības parāda izmaiņas pret IKP, būtu jāaplūko trīs tā galvenās komponentes: primārais deficīts (valsts budžeta deficīts, neņemot vērā valdības parāda apkalpošanas izmaksas) attiecība pret IKP, tā sauktais «lavīnas» efekts un SFA (*Stock Flow Adjustment*, tas ir, «deficīta-parāda korekcija») komponente².

Primārais deficīts ietver gan tautsaimniecības ekonomiskā cikla, gan valdības īstenotās politikas ietekmi. Tas sadalāms divās daļās: cikliskais deficīts un cikliski koriģētais primārais deficīts.

«Lavīnas» efekts ir valsts parāda attiecību pret IKP palielināšanās, ja parāda apkalpošanas efektīvā procentu likme pārsniedz faktiskā IKP pieauguma tempus, vai samazinošs, ja notiek pretējais – faktiskā IKP pieauguma temps ir augstāks.

SFA ir komponente, kas raksturo izmaiņas finanšu ieguldījumu un parādu neveidojošo saistību atlikumos, kā arī valdības parāda vērtēšanas pārmaiņas. Piemēram, negatīva SFA vērtība ataino gadījumu, kad budžeta deficīts pārsniedz parāda palielinājumu un tā segšanai tiek izmantoti valsts finanšu aktīvu realizācijā iegūtie līdzekļi.

Iepriekšējos gados nozīmīgs parāda attiecības mazinošs faktors bija «lavīnas» efekts, kad, pastāvot augstiem izaugsmes tempiem un inflācijai, nominālais IKP auga straujāk par parāda apkalpošanas izmaksām. Turklāt tautsaimniecībai attīstoties virs sava potenciāla, valsts budžetā tika iekasēts negaidīti liels

nodokļu ieņēmumu apjoms, kas izpaužas kā pozitīva budžeta bilances cikliskā komponente. Savukārt attīstītajās valstīs, kuru ekonomikai ir stabili izaugsmes tempi, «lavīnas» efekta ietekme uz valdības parāda attīstību ir palielinoša.

Stabilizējoties makroekonomikas rādītājiem, mazināsies arī ekonomiskās attīstības cikla radītā ietekme uz budžeta bilanci un līdz ar to arī budžeta bilances cikliskās komponentes ietekme uz valdības parāda dinamiku. Tieši tādēļ par valdības parāda dinamikas noteicošo faktoru kļūs tās īstenotā fiskālā politika, ko atspoguļo cikliski koriģētā budžeta bilance. 2007. gadā cikliski koriģētais deficīts sasniedza ļoti augstu līmeni, ievērojami pārsniedzot ES noteikumos definēto vidējā termiņa mērķi (MTO), kas Latvijai ir –1% no IKP.

Secinājumi

Neskatoties uz to, ka fiskālās politikas pamatrādītāji – budžeta bilance un valdības parāds – pēdējo gadu laikā ir uzlabojušies, tomēr budžeta stāvoklis rada bažas. Latvijas valdības īstenotā cikla svārstības pastiprinošā fiskālā politika bija viens no faktoriem, kas veicināja makroekonomikas iekšējo un ārējo nestabilitāti. Tas ir arī pretrunā ar ES fiskālās politikas noteikumiem. Ekonomiskās izaugsmes periodos valdības fiskālajai politikai jābūt gana elastīgai, lai pieļautu tautsaimniecībā svārstības, ar nosacījumu, ka budžeta deficīts nepārsniedz 3% no IKP. Kā piemēru var minēt Vācijā īstenoto fiskālo politiku no 1997. līdz 2003. gadam, kad valdība nespēja uzkrāt labajos laikos, – ekonomikai atdzīstot, budžeta deficīts bija virs 3% atsaucies vērtības.

Pašreizējā demogrāfiskā situācija – sabiedrības novecošanās process – varētu radīt papildu slogu valsts budžetam, apdraudot valdības parāda ilgtspēju. Kaut arī saskaņā ar Eiropas Komisijas aprēķiniem, pateicoties divu līmeņu pensiju sistēmas izveidei Latvijā, tiekam ierindoti zema riska grupā, tomēr Komisija ir novērtējusi, ka Latvijas valdības parāda ilgtermiņa ilgtspējas nodrošināšanai vidējā termiņā ir nepieciešams veidot pietiekami lielu pārpalikumu³. Nākotnē būtu ieteicams izvairīties no cikla svārstības pastiprinošās fiskālās politikas īstenošanas, ekonomikas periodos veidojot uzkrājumus.

² Izmaiņas valdības parāda attiecībā pret IKP ir izsakāmas šādi:

$$\frac{D_t}{Y_t} - \frac{D_{t-1}}{Y_{t-1}} = \frac{PD_t}{Y_t} + \left(\frac{D_{t-1}}{Y_{t-1}} + \frac{SFA_t}{Y_t} \right) - \frac{D_{t-1}}{Y_{t-1}}$$

kur Y , D , PD un SFA ir attiecīgi nominālais IKP, valdības parāds, primārais deficīts un SFA komponents, savukārt i ir valdības parāda apkalpošanas efektīvā procentu likme un y ir nominālā IKP pieauguma temps.

³ Tas Komisijas dokumentos ir kvantificēts kā 1.7% no IKP cikliski koriģētajā primārajā izteiksmē.

Papildu informācijai – olegs.tkacevs@bank.lv
Foto – Aleksejs Meļihovs

Latvijas Bankas padomē (2008. gada jūnijs – 2008. gada augusts)

Latvijas Bankas padome **17. jūlija sēdē nolēma nemainīt** centrālās bankas procentu likmes un rezervju normu. Latvijas Banka no šī gada 24. aprīļa samazināja rezervju normu banku saistībām virs diviem gadiem, kas veicinājis kreditēšanas apjomu stabilizēšanos, samazinoties latu procentu likmēm starpbanku tirgū un kredītņēmējiem. Ņemot vērā to, ka šī lēmuma ietekme tautsaimniecībā nav izpaudusies pilnībā un finanšu sistēmā šobrīd vēl joprojām vērojams brīvo līdzekļu pārpalikums, pašlaik nav nepieciešams turpināt mīkstināt monetārās politikas noteiktos ietvarus finanšu tirgum.

Latvijas Bankas noteiktās procentu likmes:

- refinansēšanas likme – 6.0% gadā;
- likme noguldījumu iespējai uz nakti – 3.0% gadā;
- likme aizdevumu iespējai uz nakti – 7.5% gadā.

*Papildu informācija – no preses sekretāra Mārtiņa Grāvīša
(martins.gravitis@bank.lv)*

Slovākija un eiro

Slovākija ir vēl viena Eiropas Savienības dalībvalsts, kuras ekonomika atbilst Māstrihtas kritērijiem, tāpēc Eiropas Padome 7. jūlijā pieņēma galīgo lēmumu par Slovākijas pievienošanos eiro zonai ar 2009. gada 1. janvāri. No šī datuma Ekonomikas un monetārajā savienībā būs 16 dalībvalstis.

Pateicoties straujam ražīguma kāpumam un relatīvi zemam inflācijas līmenim, Slovākija pašlaik ir viena no straujāk augošām ekonomikām Centrālajā un Austrumeiropā un Eiropas Savienībā. Līdzšinējās reformas piesaistījušas miljardiem eiro lielas investīcijas, izvirzot Slovākiju par pasaules līderi auto ražošanā (uz vienu iedzīvotāju), ar 10.4% lielu IKP pieaugumu 2007. gadā. Bet vēl pagājušā gadsimta 90. gadu vidū tā bija tālu no domas par eiro ieviešanu. Kā slovākiem izdevies veikt ceļu līdz eiro zonai, Latvijas Bankas gadskārtējā konferencē «Reālā konverģence ceļā uz eiro ieviešanu – pieredze un perspektīvas» plašāk stāstīs Slovākijas centrālās bankas prezidents Ivans Šramko.*

Šogad Latvijas Bankas tautsaimniecības konference velīta Latvijas ceļam uz eiro. Pārdomās par reālo konverģenci kopā ar Latvijas ekspertiem dalīsies referenti no Austrijas Nacionālās bankas un Eiropas Centrālās bankas. Otrs konferencē diskutējamo jautājumu loks būs par produktivitātes pieaugumu Latvijā, kas ir izšķirošs priekšnosacījums, lai panāktu ilgtspējīgu reālo konverģenci.

** Latvijas Bankas konference «Reālā konverģence ceļā uz eiro ieviešanu – pieredze un perspektīvas» notiks 2008. gada 7. oktobrī (interesenti diskusijām varēs sekot līdzi arī internetā).*

LATVIJAS BANKA

K. VALDEMĀRA IELĀ 2A • RĪGĀ, LV-1050 • TĀLRUNIS: 6 702 2300 • FAKSS: 6 702 2420
E-PASTS: INFO@BANK.LV • HTTP://WWW.BANK.LV

LATVIJAS BANKA, 2008

Pārpublicējot obligāta avota norāde. Reģistrācijas apliecība Nr. 1947